

II Ogólnopolska Konferencja Naukowa. Uwarunkowania Rozwoju Rodzinnych Form Pieczy Zastępczej.

Jak pozyskiwać i jak rozwijać rodziny zastępcze? *Joanna Luberadka-Gruca*

Myśląc o pozyskiwaniu i rozwoju rodzinnych form pieczy zastępczej warto nie tylko analizować statystyki i tendencje krajowe i lokalne, ale przede wszystkim skupiać się na wynikach badań jakościowych. W istocie generalną konkluzją wielu badań jest to, że to szeroko pojęty klimat społeczny jest najistotniejszym czynnikiem sprzyjającym pozyskaniu i utrzymaniu rodziców zastępczych.

Tab. 1. Liczba rodzin zastępczych z podziałem na poszczególne typy w latach 2005–2014

Lata	Rodziny spokrewnione z dzieckiem	Rodziny niezawodowe*	Zawodowe rodziny zastępcze**					Rodzinne domy dziecka
			ogółem	zawodowe	wielodzietne	specjalistyczne	o charakterze pogotowia rodzinnego	
2005	35 592	5 790	625	x	152	40	469	X
2006	36 394	6 054	885	x	318	59	508	X
2007	36 788	6 267	1 102	x	495	86	521	X
2008	36 880	6 326	1 321	x	661	115	547	X
2009	36 762	6 200	1 483	x	777	167	550	X
2010	36 673	6 242	1 674	x	902	208	574	X
2011	36 701	6 227	1 906	x	1035	252	625	X
2012	25 836	12 162	1 843	1 036	x	264	543	228
2013	25 842	12 182	1 906	1 099	x	256	551	330
2014	25 071	11 711	2 024	1 215	x	251	558	395

Źródło: Opracowanie własne Departamentu Polityki Rodzinnej MPiPS na podstawie sprawozdań MPiPS-03 oraz sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej za lata 2012 - 2014 r. (stan na dzień 31grudnia)

* - do 2011 r. rodziny niespokrewnione z dzieckiem

** - do 2011 r. zawodowe niespokrewnione z dzieckiem rodziny zastępcze

Elementem tego klimatu jest nie tylko akceptacja społeczna i prestiż rodzicielstwa zastępczego, ale także szereg działań i decyzji, które każdego dnia podejmują koordynatorzy, pracownicy struktur powiatowych, zarządy i rady powiatów. Istotą działań samorządu powinno zawsze być zapewnienie odpowiedniej opieki dla dzieci, które są powierzone do pieczy zastępczej. Myśląc o odpowiedniej opiece trzeba wziąć pod uwagę do jakiej formy rodzinnej pieczy zastępczej powinno trafić dziecko. Wiele analiz mówi o tym, że większość dzieci trafiających do pieczy zastępczej to dzieci chore lub niepełnosprawne, a właściwie sto procent to dzieci wymagające specjalistycznego podejścia i dobrze przygotowanych i dających adekwatne wsparcie opiekunów. W kontekście tych przesłanek zdziwienie budzi fakt, że liczba zawodowych specjalistycznych rodzin zastępczych nie wzrasta. W roku 2013 było tego typu rodzin 256, a dwa lata później już 253. Rodzi się więc pytanie czy podejmowane działania, które miałyby doprowadzić do opieki odpowiadającej na potrzeby dzieci są wystarczająco zintensyfikowane i zintegrowane, a polityka samorządów, która znajduje odzwierciedlenie m.in. w Powiatowych Programach Rozwoju Pieczy Zastępczej opiera się na

racjonalnych i rzetelnych przesłankach. Istotą decyzji, w mojej opinii, nie powinny być kwestie finansowe, bo to nie one są najistotniejsze w kontekście zapewnienia dzieciom takiej opieki, która pozwoli na osiągnięcie długofalowych korzyści społecznych. Jednak należy odnotować, że średni koszt pobytu dziecka np. w Krakowie w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu specjalistyczno-terapeutycznego to nawet 5-7 tysięcy złotych, a w skali kraju w tego typu placówkach w 2015 roku przebywało 444 dzieci, natomiast koszt pobytu dziecka w Regionalnej Placówce Opiekuńczo-Terapeutycznej to nawet 8-9 tysięcy złotych (a w 2015 roku przebywało w takich placówkach 182 dzieci), rodzi się pytanie czy dla samorządu korzystniejszym rozwiązaniem, również w sferze finansowej, nie jest utworzenie zawodowej specjalistycznej rodziny zastępczej, która ma pod opieką jedno dziecko, na które powiat przeznaczą wyższe świadczenie np. 2000 zł miesięcznie i przyzwoite wynagradzanie rodziców zastępczych za pełnienie tej funkcji np. w kwocie 4000 zł. Nadal pozostają środki na pomoc specjalistyczną i ewentualne dodatkowe świadczenia fakultatywne.

Tab. 6. Liczba dzieci w poszczególnych formach rodzinnej pieczy zastępczej w latach 2013 – 2014 wg województw.

Lp.	Województwo	Rodziny zastępcze spokrewnione			Rodziny zastępcze niezawodowe			Rodziny zastępcze zawodowe			Rodzinne domy dziecka			Ogółem		
		2013	2014	dynamika rok 2013 = 100	2013	2014	dynamika rok 2013 = 100	2013	2014	dynamika rok 2013 = 100	2013	2014	dynamika rok 2013 = 100	2013	2014	dynamika rok 2013 = 100
1	Dolnośląskie	3 519	3 472	98,7	1 396	1 421	101,8	572	544	95,1	216	278	128,7	5 703	5 715	100,2
2	Kujawsko-pomorskie	1 909	1 826	95,7	915	877	95,8	279	328	117,6	113	133	117,7	3 216	3 164	98,4
3	Lubelskie	1 665	1 591	95,6	680	671	98,7	243	247	101,6	61	61	100,0	2 649	2 570	97,0
4	Lubuskie	1 235	1 205	97,6	654	619	94,6	368	350	95,1	25	27	108,0	2 282	2 201	96,5
5	Łódzkie	2 678	2 596	96,9	1 244	1 166	93,7	447	439	98,2	113	112	99,1	4 482	4 313	96,2
6	Małopolskie	1 809	1 780	97,3	913	894	97,9	413	374	90,6	174	173	99,4	3 309	3 201	96,7
7	Mazowieckie	3 666	3 773	102,9	1 691	1 639	96,9	541	586	108,3	134	189	141,0	6 032	6 187	102,6
8	Opolskie	874	834	95,4	461	459	99,6	105	137	130,5	94	122	129,8	1 534	1 562	101,2
9	Podkarpackie	1 101	1 092	99,2	688	689	100,1	200	224	112,0	13	19	146,2	2 002	2 024	101,1
10	Podlaskie	860	828	96,3	415	400	96,4	154	178	115,6	25	25	100,0	1 454	1 431	98,4
11	Pomorskie	2 066	1 981	95,9	1 246	1 139	91,4	668	619	92,7	410	524	127,8	4 390	4 263	97,1
12	Śląskie	4 532	4 387	96,8	2 411	2 349	97,4	905	903	99,8	244	317	129,9	8 092	7 956	98,3
13	Świętokrzyskie	984	914	92,9	379	373	98,4	112	125	111,6	73	93	127,4	1 548	1 505	97,2
14	Warmińsko-mazurskie	1 815	1 680	92,6	834	797	95,6	452	461	102,0	126	163	129,4	3 227	3 101	96,1
15	Wielkopolskie	2 351	2 304	98,0	1 570	1 543	98,3	772	754	97,7	95	105	110,5	4 788	4 706	98,3
16	Zachodniopomorskie	2 242	2 182	96,4	934	854	91,4	496	504	101,6	190	242	127,4	3 862	3 762	97,4
-	RAZEM	33 306	32 405	97,3	16 431	15 890	96,7	6 727	6 773	100,7	2 106	2 583	122,6	58 570	57 651	98,4

Źródło: Opracowanie MPiPS na podstawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej z lat 2013 – 2014 (stan na dzień 31 grudnia)

Motywacje podjęcia się roli rodzica zastępczego według interpretacji Raportu z badania - Uwarunkowania rozwoju rodzicielstwa zastępczego w regionie łódzkim Regionalnego Centrum Polityki Społecznej w Łodzi to:

- Opieka nad dziećmi z własnej rodziny;
- Wcześniejsza znajomość rodziców i dzieci;
- Planowanie opieki tymczasowej – przedłużające się rodzicielstwo zastępcze;
- Rodzicielstwo zastępcze jako substytut adopcji;
- „Syndrom pustego gniazda”;
- Sytuacja bytowa jako czynnik wspierający decyzję o rodzicielstwie zastępczym;
- Przyczyny subiektywne;
- Doświadczenia z dzieciństwa;
- Doświadczenia zawodowe;

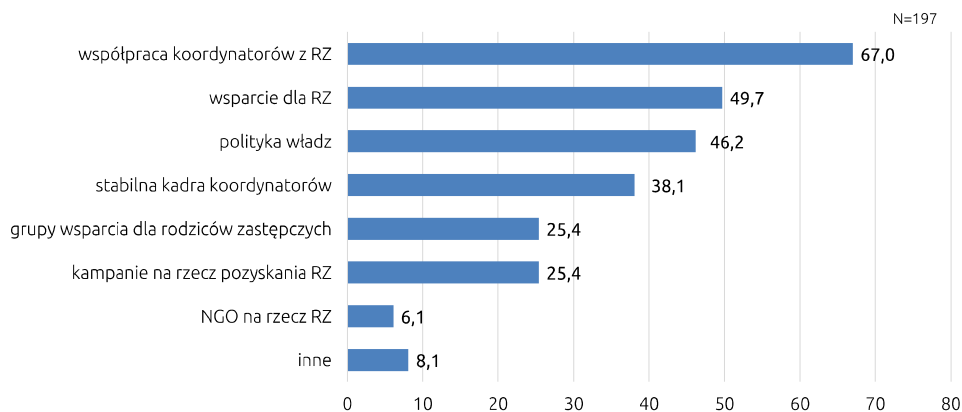
- Chęć zapewnienia dziecku rodzinnych, a nie instytucjonalnych warunków wychowania;
- Chęć stworzenia dużej rodziny;
- Wewnętrzna potrzeba zajęcia się „obcym” dzieckiem;
- Styczność z innymi rodzinami zastępczymi;
- Efekty promocji rodzicielstwa zastępczego;

Myśląc o motywacjach, których poznanie ułatwi planowanie działań służących pozyskaniu kandydatów na rodziców zastępczych należy mieć na uwadze nie tylko bazowanie na szlachetnych pobudkach kandydatów, chociaż w tej akurat roli są one niezbędne, ale także fakt, że rodzinna piecza zastępcza od wielu lat może być wyborem drogi zawodowej i że w taki sposób powinna być również traktowana.

Kiedy osoby rozpoczynające pracę planują swoją przyszłość zazwyczaj interesują się tym jak może wyglądać ich ścieżka kariery zawodowej, jakie mają szanse na awans, podwyżki i premie. Zawód rodzica zastępczego jest jednym z nielicznych, a być może jedynym zawodem, gdzie takiej możliwości w większości powiatów nie ma. Może więc warto rozważyć zmianę polityki i podejścia do tego zawodu tak, aby można było połączyć misję, która jest z tym zawodem związana, z racjonalnym podejściem do swojego życia zawodowego, które rodzice zastępczy powinni przekazywać powierzonym dzieciom.

W Raporcie Koalicji, na podstawie odpowiedzi powiatów na pytania ankiety wyodrębniono czynniki sprzyjające i utrudniające rozwojowi rodzinnej pieczy zastępczej. Warto poddać je analizie kiedy podejmowania jest decyzja o przeznaczeniu środków publicznych na pozyskiwanie kandydatów.

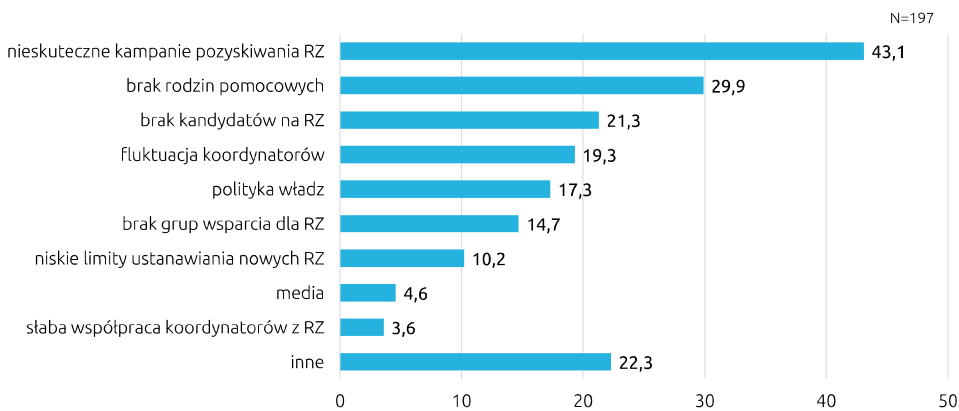
Czynniki sprzyjające rozwojowi rodzinnej pieczy zastępczej (maks. 3 odpowiedzi)

źródło: obliczenia własne na podstawie danych ankietowych

W Raporcie Regionalnego Centrum Polityki Społecznej w Łodzi możemy przeczytać, że „w świetle opinii przedstawicieli podmiotów publicznych i pozarządowych wydaje się, że czynnik finansowy jest niemal jedynym, który determinuje pozytywnie lub negatywnie możliwości rozwijania rodzinnej pieczy zastępczej, rozumianej zarówno jako powstawanie nowych rodzin, jak i lepsze wspieranie już istniejących.”

Czynniki utrudniające rozwój rodzinnej pieczy zastępczej (maks. 3 odpowiedzi)

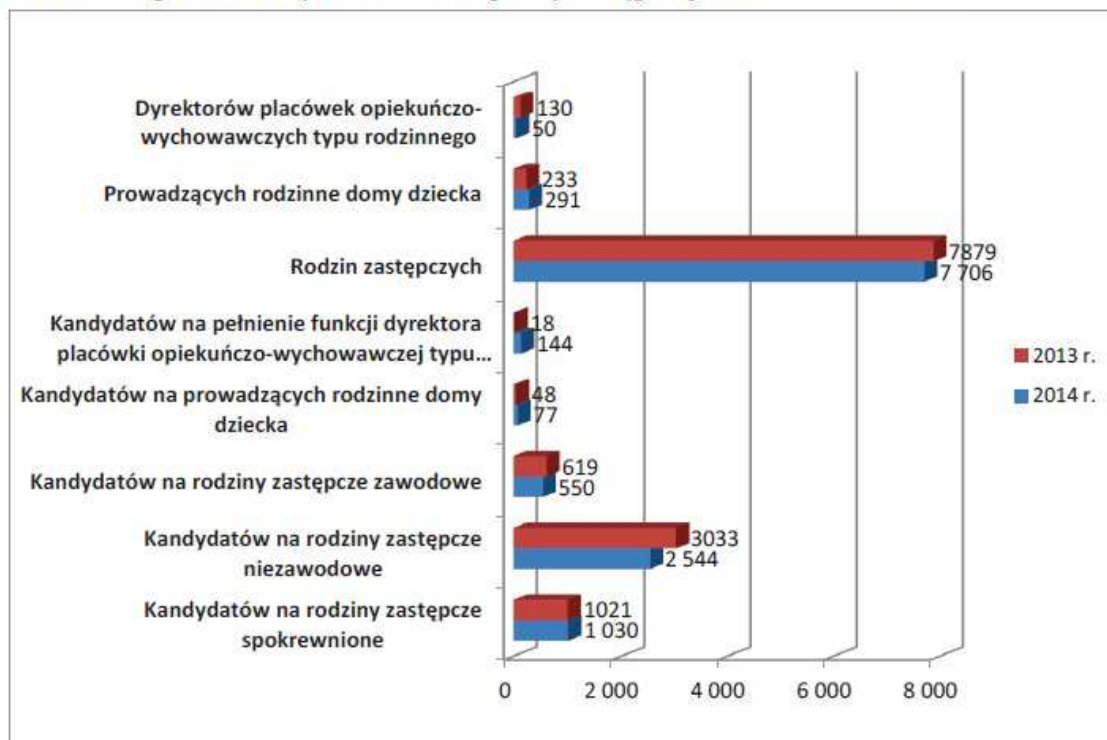
źródło: obliczenia własne na podstawie danych ankietowych

Warto wziąć pod uwagę, że według badań nad poczuciem satysfakcji z wykonywanej pracy, m.in. CBOS, poza czynnikami finansowymi ogromną rolę odgrywa także poczucie bezpieczeństwa zatrudnienia, aspekty samorealizacyjne, związane z zainteresowaniem wykonywaną pracą, jej znaczeniem, a także możliwością wykorzystywania w niej posiadanych kwalifikacji oraz ich uzupełniania.

Analizując dane MRPIPS o szkoleniach dla kandydatów do sprawowania rodzinnej pieczy zastępczej warto odnotować, że chociaż w 2014 roku w porównaniu do 2013 liczba przeszkolonych do prowadzenia placówki typu rodzinnej lub rodzinnego domu dziecka wzrosła łącznie o 155 osób, to prawdopodobnie w wielu wypadkach były to osoby, które kończyły te szkolenia, aby zmienić sprawowaną dotąd formę pieczy zastępczej. Część powiatów nie wyraża zgody na prowadzenie rodzinnego domu dziecka bez wcześniejszego doświadczenia rodzicielstwa zastępczego. W analogicznym okresie liczba kandydatów do sprawowania opieki nad powierzonymi dziećmi jako rodziny zawodowe spadła o 69 osób, a jako rodziny niezawodowe aż o 489 osób. Dane te są zatrważające biorąc pod uwagę, że tylko dynamiczny rozwój rodzinnych form pieczy zastępczej pozwoli na realizowanie już obowiązujących przepisów o nie powierzaniu pod opiekę instytucji dzieci młodszych niż dziesięcioletnie, a docelowo w ogóle ograniczenie liczby dzieci pod opieką domów dziecka.

Bez prawdziwej i szczerzej wizji pozyskiwania kandydatów do sprawowania rodzinnej pieczy zastępczej w powiecie nie da się osiągnąć założonych przez ustawodawcę celów, a co jeszcze ważniejsze zrealizować założeń deinstytucjonalizacji, która pozwala na powierzanie dzieci do takich form opieki, które dają najlepszy „zwrot inwestycji” w przyszłości. Umieszczanie dzieci w pieczy zastępczej, według mnie, ma sens wyłącznie wtedy kiedy ta decyzja pozwala dziecku na pokonanie skutków długotrwałej traumy rozwojowej i otrzymanie wsparcia we wszystkich obszarach jego życia, które pozwoli na uzyskanie korzyści społecznych z takiej decyzji w postaci wyposażenia dziecka na dalsze życie w takie zasoby, które pozwolą mu prawidłowo funkcjonować.

Liczba osób przeszkolonych w zakresie pieczy zastępczej w latach 2013 - 2014

Źródło: Opracowanie MPiPS na podstawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej z lat 2013 – 2014.

Odpowiadając na wiele wątpliwości czy pytań, które często trapią osoby odpowiedzialne za pozyskiwanie kandydatów warto wziąć pod uwagę opinie zarówno przedstawicieli Organizatorów Rodzinnej Pieczy Zastępczej, jak i samych rodziców zastępczych, które wybrzmiały w badaniach jakościowych przeprowadzonych przez Koalicję na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej w 2015 roku.

"Ale z naszego doświadczenia wynika, że najskuteczniejsza jest metoda poczty pantoflowej, istniejące już rodziny przekazują informację swoim znajomym, rodzinie."

"Rodziny zastępcze w swoim środowisku są też emisariuszami rodzicielstwa zastępczego, tej idei, są wzorem dla innych i myślę, że to się też przyczynia do zainteresowania tą funkcją."

Jak piszą autorki Raportu „Kluczem do sukcesu w budowaniu rodzicielstwa zastępczego, zwłaszcza zawodowego, jest spełniony i wspierany rodzic zastępczy, który swoim przykładem i świadectwem przyciąga do tej idei inne osoby. Przekaz ten powinien być wspierany rzetelną i pozytywną informacją prezentowaną w mediach lokalnych”.

Zidentyfikowane potrzeby rodziców zastępczych i wnioski z badania RCPS w Łodzi:

- konieczność poszerzania oferty szkoleniowej,
- samoorganizacja i wzajemne wspieranie się,
- poprawa dostępności do usług specjalistycznych,
- kształtowanie odpowiednich postaw wśród osób współpracujących z rodzinami zastępczymi,

- wsparcie powinno być wsparciem, a nie kontrolą i nadzorem,
- podnoszenie kompetencji wśród osób decydujących o sytuacji dziecka,
- zapewnianie większej stabilności, stałości finansowania określonych form wsparcia,
- międzyinstytucjonalna współpraca oraz racjonalizacja działań ze środków pozabudżetowych.

Zidentyfikowane potrzeby rodziców zastępczych i wnioski z badania Koalicji:

- szkolenia wyjazdowe,
- możliwość wpływu na tematy szkoleń,
- konieczność posiadania wszystkich dokumentów i diagnoz dzieci przy przyjęciu,
- możliwość korzystania na bieżąco z pomocy kompetentnych specjalistów,
- grupy wsparcia,
- współpraca wszystkich służb i traktowanie rodziców zastępczych jako partnerów,
- płynny proces adopcyjny,
- dostrzeganie przez system dzieci rodziców zastępczych,
- budowanie zrozumienia i wsparcia środowiska lokalnego.

Opinie rodziców zastępczych według Raportu Koalicji:

"To nie żadna sieć (wsparcia). To archipelag. Nie ma pracy zespołowej między instytucjami. W sumie wymiana informacji między nimi może być, ale nas to nie dotyczy, nie przekłada się na nasze sprawy. Gdyby były takie wspólne spotkania – każdy powiedziałby, co może, a czego nie, to może system by zadziałał."

"Chcielibyśmy, by pracownicy Organizatora zrozumieli, czym żyjemy, jak wygląda nasza codzienność, nasza praca. Prawdopodobnie lepiej by zrozumieli nasze prośby o pomoc."

Zidentyfikowane bariery w rodzinnej opiece zastępczej:

- zbyt niskie wynagrodzenie,
- niespełnianie przez osoby zainteresowane ustawowych kryteriów,
- skala problemów, jakie dotyczą dzieci odpowiedzialność,
- kontrola,
- kreowany przez media negatywny wizerunek.

"Analiza wypowiedzi rodziców zastępczych pozwala wyciągnąć wniosek, że korzystne mogłoby być opracowanie przemyślanego i długofalowego planu przez Organizatora, najlepiej przy współpracy ze środowiskiem rodzin zastępczych. Kwestie finansowe powinny być jawne i planowane z udziałem przedstawicieli rodzin zastępczych. Pozwoliłoby to na prowadzenie realnej współpracy, której celem jest podnoszenie jakości sprawowanej nad dziećmi opieki."

Ten ostatni cytat z Raportu Koalicji niech będzie przesłaniem, które podsumuje dzisiejszą konferencję.

joanna.luberadzka@koalicja.org